

Säilyykö tutkimus- etiikka digitaalisessa julkaisemisessa ja tiede- viestinnässä?

Tutkimusartikkelilta vaaditaan useita laatuominaisuuksia, jotta se hyvän tieteellisen käytännön mukaan voidaan hyväksyä tieteelliseksi artikkeliksi. Työn pitää sisältää uutta, ennen julkaisematonta tutkimustietoa. Tutkimuksen pitää perustua alkuperäiseen tutkimuskysymyksen ratkaisemiseksi suunniteltuun koejärjestelyyn ja kerättyyn aineistoon. Näiden lisäksi tutkimusartikkelin pitää täyttää lukuisia muita laatuvaatimuksia liittyen aineiston keräämiseen, mittaamiseen, analysointiin, työn dokumentointiin, toistettavuuteen, tarkistettavuuteen ja kirjoittamiseen. Vakiintuneet tieteelliset sarjat huolehtivat julkaisemiensa artikkelien tieteellisestä tasosta. Laadun varmennuksessa käytetään apuna tieteellistä vertaisarviointia ja tieteellisen sarjan dokumentoitua julkaisumenettelyä. Metsätieteidenkin alalla nämä johtavat tiedesarjat joutuvat karsimaan 80–90 prosenttia tarjotuista käsikirjoituksista. Sarjojen tiukoista laatujärjestelmistä huolimatta julkaistujen tutkimusartikkelien määrä on viime vuosikymmeninä lisääntynyt voimakkaasti. Se tarkoittaa myös samaa eksponentiaalista tarjottujen käsikirjoitusten määrien vielä paljon rajumpaa kasvua.

Tutkimustoiminnan laatua ja tuloksellisuutta mitataan julkaistujen artikkelien määrillä ja erilaisilla julkaisujen käyttöön eli viittausten määrään perustuvilla indekseillä. Tämä mittariuskovuus ohjaa tutkimusta ja tutkimusta tehdään mittareita varten. Toisaalta tutkimukselta halutaan enenevässä määrin vaikuttavuutta ja nopeatahtista näkyvyyttä, mitä saadaan digitaalisen julkaisemisen ja viestinnän avulla. Yliopistoilla ja tutkimuslaitoksilla on viestintään tarkoitettuja verkkosivustoja, joissa julkaistaan kirjoituksia, uutisia, tiedotteita, blogeja ja sosiaalisen median kanavia.

Lisäksi nämä organisaatiot tarjoavat erilaisia raporttisarjoja ja muualla julkaistujen kirjoitusten rinnakkaisallennusjärjestelmiä, joissa muualla julkaistu kirjoitus sellaisenaan tai hiukan muunneltuna kopiona tuodaan lukijoiden saataville. Lukijan onkin usein vaikea tai mahdoton arvioida alkuperäisen tiedon lähdettä ja luotettavuutta. Näitä rinnakkaiskirjoituksia saatetaan jopa nimittää tutkimusartikkeleiksi. Kirjoituksissa voidaan myös esittää ”tutkimustietoa” vaikka tutkimusta ei ole edes julkaistu arvostetussa tieteellisessä sarjassa. Myös tutkimuksen vaikuttavuutta ja siitä saatavia hyötyjä liioitellaan otsikoissa ja sisällöissä. Tutkimusorganisaatioiden ympäristöön on syntynyt monenkirjavan tiedon tulva, jossa tiedon objektiivisuus ja luotettavuus eivät vastaa tutkimuseettisiä vaatimuksia.

On myös kansainvälisiä järjestelmiä, joihin käyttäjä voi tallentaa tietoja julkaisuistaan tai kokonaisia kirjoituksiaan, luoda profilia toiminnastaan ja tehdä toimintaansa näkyväksi muille järjestelmän käyttäjille. Näitäkin kirjoituksia saatetaan käyttää tietolähteinä ja viitteinä muissa kirjoituksissa. Järjestelmien tarkoituksiksi esitetään tieteen helppo löytyminen ja tutkijan toiminnan esittely.

Digitaalisen julkaisemisen myötä on tullut myös niin sanottuja saalistajalehtiä, jotka on toteutettu luotettavien sarjojen näköisiksi kopiosarjoiksi, mutta ne eivät noudata tieteellisen julkaisemisen käytäntöjä eivätkä kirjoitusten asiallista laatu-arviointia. Toimituksen osoitetiedot ovat puutteellisia tai ne ohjaavat käyttäjän epämääräiseen verkko-osoitteeseen. Joidenkin tällaisten sarjojen toimitukset saattavat jopa tarjota tutkijalle kirjoituksen laatimista tutkijan puolesta. Tutkimusympäristöön on tullut huolestuttavaa lieveilmiötä, jotka vahingoittavat objektiivista, hyvää tieteellistä käytäntöä ja etiikkaa noudattavaa tutkimusta ja tietoa. Vastaava vahingollinen toiminta on myös ongelmana lähdekriittiselle journalismille. Miten lukija pystyy erottamaan luotettavan ja oikean tiedon väärästä ja valheellisesta?

Muuttuneessa tutkimus- ja tietoympäristössä on entistäkin tärkeämpää opettaa jo tutkijakoulutuksessa hyvää tieteellistä käytäntöä, tutkimusetiikkaa ja niiden merkitystä. Se on yliopistojen vastuulla ja tutkijakoulutuksen opettajien tehtävä. Tutkimuslaitosten vastuulla on huolehtia omalta osaltaan niissä tehtävän tutkimuksen hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja tutkimusetiikasta.

Eeva Korpilahti